

Potpisana verzija Riječke spomenice

Riječka spomenica.

Hrvatski prijevod

Sveti Oče,¹

u mnogim nevoljama našega doba, nesigurni u to što nam se uskoro može dogoditi, nismo se mogli suzdržati a da se s punim povjerenjem ne obratimo Tvojim Svetosti, kako bismo izložili nevolje i teškoće što nas tište te zatražili pomoć i utjehu u našim brigama. Nadamo se da će nas Tvoja Svetost saslušati i naše molitve to spremnije prihvatiti što je svetiji i ozbiljniji povod zbog kojih ih iznosimo. Sinovi smo hrvatskog naroda. Hrvatsko i katoličko ime međusobno su toliko blisko povezani, da već znače jedno isto. U opustošenim zemljama Balkanskog poluotoka jedino je hrvatski narod sačuvao rimokatoličku vjeru sve do naših dana, dok su drugi narodi djelomično prešli na grčkoistočni raskol [šizmu], a djelomično na Muhamedov zakon [islam]. Ali ako se pomno razmotri, Balkanski je poluotok poput mosta između katoličkog Zapada i raskolničkog [pravoslavnog] Istoka. Svima je poznato odlično mjesto što ga Hrvati zauzimaju u katoličkom svijetu, pa uistinu treba vjerovati da im je božanska Providnost namijenila tešku ulogu da štite katoličku stvar. U naše je vrijeme to svaki dan sve jasnije, što se istočno pitanje snažnije nameće za rješavanje.

Među svim slavenskim narodima, Hrvati su prvi primili ime Kristovo i to preko svećenika koji im bijahu poslani iz Rima. Vrijedno je spomena kako je Konstantin Porfirogenet² zabilježio vjersku narav Hrvata i njihov prelazak na kršćanstvo: Ovi pak pokršteni Hrvati, kaže, s drugima izvan granica vlastite zemlje nerado zameću rat i to zato što su primili neko proroštvo odnosno povlasticu od Rimskog Pape, koji im je u vrijeme cara Heraklija³ poslao svećenike i pokrstio ih. Nakon što su primili krštenje Hrvati se nastaniše i vlastitim hirografima⁴ prisegnuše Svetome Petru apostolu da oružjem nikada ne će napasti tuđu zemlju, nego će u miru živjeti sa svima koji to budu htjeli; za uzvrat od Rimskoga Pape⁵ primiše blagoslov da će se Bog boriti za njih i biti im zaštitnik, a Petar, Kristov učenik, dat će im pobjede ako bi ikada drugi narodi napali hrvatsku zemlju i s njima zaratili. /*De administrando imperio*, pogl. 31, str. 149./⁶

¹ Papa Benedikt XV. (Giacomo della Chiesa) vodio je Crkvu od 3. rujna 1914. do 22. siječnja 1922. godine.

² Konstantin VII. Porfirogenet vladar je Istočnoga Rimskog Carstva (Bizant) od 913. do 9. studenoga 959. godine.

³ Heraklije je vladar Istočnoga Rimskog Carstva (Bizant) od 610. do 641. godine.

⁴ hirograf (grč.) = vlastoručna isprava

⁵ Uobičajeno se, ali bez dostatnih argumenata, drži da je riječ o papi Agatonu, koji je Crkvu vodio od 27. lipnja 678. do 10. siječnja 681. godine.

⁶ Usporedi Smičklasov prijevod: »Ovi pak Hrvati, što su kršteni, nerado preko granica svoje zemlje drugamo rat nose, a to zato, jer su dobili proročтво njeko ili zavjet od rimskoga pape, koji je pod Heraklijem, rimskim carem, poslao k njim svećenike, pak ih je okrstio. Hrvati naime primivši krst, obvežu se i

Ovo svjedočanstvo grčkoga pisca lijepo i znakovito opisuje iskreni duh hrvatskoga naroda u prihvaćanju kršćanske vjere i sinovljevske pobožnost prema Stolici svetog Petra. Povijest svjedoči da se Hrvati sve do naših dana nikad nisu odmetnuli od tih presvetih obveza, premda su prošli kroz mnoge nedaće ljudskog života. Naprotiv, isticali su se u njima, prije svega prema Rimskoj Crkvi, nepresušnoj vjeri i pobožnosti, o čemu je već prije tisuću godina papa Ivan X.⁷ izrazio odlično svjedočanstvo u pismu kralju Hrvata Tomislavu⁸ 924. godine: Tko naime sumnja da se kraljevstva Slavena spominju od samih početaka apostolske i opće Crkve? kad su se već od kolijevke hranili mlijekom i mesom propovijedanja apostolske Crkve. Tko je, uistinu, osobiti sin Svete rimske Crkve, kao što ste vi? /Rački, *Documenta* 189 i d./

Hrvati su svoju pobožnost pokazali ne toliko riječima, koliko presvjetlim djelima i velikim marom koji su poduzeli za katoličku stvar. Među katoličkim narodima nije lako pronaći nekoga tko je prošao kroz veće kušnje kako bi štitio katoličku vjeru i kršćansku uljudbu.

Već su u devetom stoljeću Focijevi sljedbenici⁹ pomaknuli svaki kamen ne bi li hrvatski narod odvratili od zajedništva s Rimskom Stolicom i odvucli ga prema raskolu. Uistinu, za vladavine kneza Branimira¹⁰ Hrvati su svrgnuli kneza Zdeslava,¹¹ koji je pristavši uz raskolnike narod pobunio na odmetništvo od Rimskog Pape, a kneza Branimira poslali u Rim papi Ivanu VIII.,¹² iznova potvrđujući svoju vjernost sv. Petru [papi], tako da je Prvosvećenik na dan Uzašašća, održavši svetu misu, uzdignutim rukama blagoslovio Branimira i sav hrvatski narod.¹³

Novu su opasnost katoličkoj vjeri u Hrvata spremali Patareni ili Bogumili, herezom koja je prodirala u narod iz Bugarske. Doista, nastojanjima papa Inocenta III.,¹⁴ Honorija III.¹⁵ i Grgura IX.,¹⁶ koji su s Hrvatima održavali prijateljske odnose, potis-

posebnimi i pismenimi ugovori, prisegoše svetomu Petru apostolu, da neće nikada u tudje zemlje oružani provaljivati, već da će mir gojiti sa svimi, koji su tomu voljni; a za izmjenu dobiše zavjetak od rimskoga pape, da ako bi kadgod drugi narodi u zemlju Hrvata provaljivali i ratom ih uznemirivali, da će im biti Bog osvetnik, a pobjedu da će im izprositi njihov zaštitnik, a učenik Isukrstov sveti Petar». (Tade SMIČIKLAS, *Poviest hrvatska. Dio prvi. Od najstarijih vremena do godine 1526.*, Zagreb, 1882., 153.)

⁷ Papa Ivan X. vodio je Crkvu od ožujka 914. do svibnja 928. godine.

⁸ Kralj Tomislav vladao je Hrvatskom od 910. do 928. godine.

⁹ Focije I. (Konstantinopolis o. 820. - Bordi, Armenija, 6. veljače 893.) od 858. do 867. te od 877. do 886. godine bio je carigradski patrijarh.

¹⁰ Branimir je knez Dalmatinske Hrvatske od 879. do 892. godine.

¹¹ Sin kneza Trpimir Zdeslav bio je na prijestolju Dalmatinske Hrvatske od 878. do 879. godine, uz potporu bizantskog cara Bazilija I. (867.—886.).

¹² Papa Ivan VIII. vodio je Crkvu od 14. prosinca 872. do 15. prosinca 882. godine.

¹³ Dio teksta preuzet je iz pisma pape Ivana VIII. od 7. lipnja 879. godine (ASV, Reg. Vat. 1, ff. 73v-74r, ep. 191); navedeno vjerojatno prema Ferdo ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora hrvatske historije*. Dio I. čest 1. (do god. 1107.), Zagreb, 1914., str. 202-203.

¹⁴ Papa Inocent III. (Lothar de' Conti di Segni) vodio je Crkvu od 8. siječnja 1198. do 16. srpnja 1216. godine.

¹⁵ Papa Honorije III. (Cencio Savelli) vodio je Crkvu od 24. srpnja 1216. do 18. ožujka 1227. godine.

¹⁶ Papa Grgur IX. (Ugolino de' Conti) vodio je Crkvu od 19. ožujka 1227. do 22. kolovoza 1241. godine.

nuta je opasnost i sačuvana čistoća katoličke vjere, dapače Grgur IX. doveo im je u Bosnu vojvodu /bana/ i primio ga pod osobitu zaštitu svetoga Petra.¹⁷

Kao što su već u vrijeme seobe naroda Hrvati, tada poklonici poganskog kulta, skršili moć Avara i zauzeli njihove zemlje, tako su nakon smrti Grgura IX. zadržali mongolski prodor i hametice potukli njihova vojskovođu i vojsku.¹⁸

Na kraju srednjega i na samom početku novog vijeka katoličkoj vjeri i kršćanskoj kulturi prijete nove ugroze kojima su se Hrvati suprotstavili istom nepobjedivom snagom. Sljedbenici pseudoreformacije¹⁹ sve su pokušali da hrvatski narod odvrte od katoličke vjere i poslušnosti Rimskome Prvosvećeniku. Doista, svi su njihovi naponi i pokušaji bili uzaludni. Opasnost heretičke pošasti bila je to veća što su Protestantizam i Kalvinizam jače prodirali u Ugarsku, dapače u tom su kraljevstvu zarazili velik dio plemićkog staleža. Kad su Mađari od hrvatskoga bana Tome Erdödyja²⁰ zatražili da im dopusti propovijedati Luteransku herezu u hrvatskim zemljama, on im, potegavši mač, odgovori: Ovim ćemo mačem iskorjenit tu kugu, ako nas poželi osvojiti. Imamo tri rijeke: Savu, Dravu i Kupu, a jednu ćemo od njih novim gostima dati piti. /Smičiklas, *Povijest hrv.* II, str. 110; Šišić, *Hrv. pov.* II. 158./

Hrvatima svakako ništa nije bilo svetije, ništa teže, nego sačuvati čistoću i jedinstvo katoličke vjere od valova nove hereze, koji su odasvud zapljuskivali Europu. Tako je, na primjer, na saborima Kraljevstva Hrvatske i Slavonije održavanim od 1609. do 1635. godine među ostalim utvrđeno: Osim toga, isti su staleži jednoglasno i jednodušno potvrdili prethodne odluke o neprihvatanju slobode propovijedanja stranih vjera u ovom Kraljevstvu; pa ako bi tkogod od heretičkih propovjednika, bilo svojevotno bilo na čiji poticaj, došao u ovo Kraljevstvo i sijao neslogu, svakomu je dopušteno propovjednika uhvatiti, a uhvaćenoga gospodinu banu ili dijecezanskom biskupu privesti. Propovjednici pak i prijestupnici protiv ovoga zaključka, neka budu javno kažnjeni kaznom koja je predviđena u Trojednici. /Kukuljević, *Jura Regni Croatiae*, str. 67./²¹

Isto su tako 1608. godine staleži Kraljevstva Hrvatske i Slavonije pristupili savezu između austrijskih i mađarskih staleža protiv Turaka, prihvativši sve pojedinačne točke ugovora osim slobode vjere, koju u svojim Kraljevstvima [Hrvatskoj i Slavoniji] nisu htjeli prihvatiti. /Kukuljević, *o. c.* str. 67./

Preslavnu pak palmu hrvatski narod nosi iz sukoba s Turcima, ljutim neprijateljem kršćanskog imena. Već od kraja XIV. stoljeća, kad Turci preplavljaju Europu, počinju se sazivati prvi kongresi; od tada pa tijekom sljedeća tri stoljeća, gotovo se bez prekida Hrvati snažno i postojano bore za Sveti Kristov Križ i dragocjenu slobodu. Nakon što su 1463. godine Turci zaposjeli gotovo cijelu Bosnu, u Rimu je Papa²² ljubavno prihvatio njihovu posljednju kraljicu Katarinu,²³ koja je svoje kraljev-

¹⁷ Riječ je o banu Mateju Ninoslavu (1232.—1250.)

¹⁸ Mongoli (Tatari) nenadano su se povukli iz Hrvatske nakon neuspjele opsade Trogira (1242.).

¹⁹ Misli se na pokret reformacije iz XVI. st.

²⁰ Toma Erdödy, hrvatski ban (1584.—1595.)

²¹ Citat se nalazi u navedenom djelu na str. 68.

²² Papa Pavao II. (Pietro Barbo) vodio je Crkvu od 16. rujna 1464. do 26. srpnja 1471. godine.

²³ Katarina Kosača (1424.—1478.), kći istaknutoga bosanskog velikaša Stjepana Vukčića Kosače i Jelene

stvo oporučno ostavila Svetoj Stolici.²⁴ Nešto su kasnije Turci zauzeli gotovo cijelu Dalmaciju, Slavoniju, Liku i Krbavu. U očaju za svoj spas, ostaci ostataka nekoć slav-noga Hrvatskog kraljevstva od kršćanskih su vladara uistinu zalud očekivali pomoć. Jedino je Sveta Stolica shvatila svu nepravdu i ozbiljnost vremena te dobrohotno primila i saslušala pozive hrvatskoga naroda koji je stražario za katoličku Europu i kršćansku kulturu. Od svijtu napušteni, naši su se pretci okrenuli Rimskim Papama, koji su ih ohrabrivali, stalno im pomagali novcem i opremom. Uvijek iznova primali su novu snagu okrijepljeni njihovim blagoslovom. Napokon, turska je sila zaustavljena i slomljena. To treba zahvaliti nepobjedivoj hrabrosti Hrvata, čija je zemlja, kao što se posvuda zna, natopljena krvlju prolivenom za katoličku vjeru. Ta je slava hrvatskoga naroda sačuvana u šesto dokumenata. Među njima se o hrabrosti Hrvata ističu svjedočanstva izdana od same Svete Stolice. Tako je papa Inocent XII.²⁵ u pismu upućenom staležima Dalmacije, Hrvatske i Slavonije pisao: ... Poznata su nam i razgovjetno predočena prejasna svjedočanstva ratne snage, kojom ste se oduprijeli prestrašnom neprijatelju kršćanskog imena /Theiner, *Vetera monumenta Slavorum Meridionalium* II. str. 100./ Isto je tako papa Pio IX.²⁶ u buli Ubi primum od 11. prosinca 1852. godine²⁷ pohvalno podsjetio na osnutak Hrvatske crkvene provincije:²⁸ Kršćani tih krajeva slavno su se borili, osobito za katoličku vjeru protiv muslimana i kasnijih nositelja [vjerskih] novotarija.

Papa Inocent XI.²⁹ pišući 25. rujna 1683. banu Hrvatskog kraljevstva, grofu Nikoli Erdödyju,³⁰ iznosi vjerodostojne dokumente o postojanosti i vjeri Hrvata koji su u tim teškim vremenima bili pogođeni. Isti je papa³¹ u pismu odaslanom 12. rujna 1645. pohvalio izvanredne zasluge Dubrovačke Republike za katoličku stvar: uistinu, mi smo već ranije upoznali vašu čvrstu vjeru i izvanrednu snagu, vođeni osobitom očinskom ljubavlju naložili smo da vam se dostavi vojna oprema, koju traži vrijeme, kako biste, što najviše želimo, bili zaštićeni svakom pomoći i sigurni u svojoj državi. /Theiner, II, 129./

Velikom je, pak, počašću hrvatsko ime odlikovao papa Lav X.³² naglasivši kako nikada ne će dopustiti da propadne Hrvatska — snažni štit i predziđe kršćanstva.

Balsić (iz zetske kneževske kuće); supruga bosanskog kralja Stjepana Tomaša Ostojića (1443.—1461.). Bila je posljednja bosanska kraljica-majka. U Rimu je boravila od 1467. do smrti 25. listopada 1478. godine. Pokopana je u rimskoj bazilici Bl. Marije Aracoeli, pri franjevačkom samostanu.

²⁴ Oporuka je sastavljena 20. listopada 1478. godine.

²⁵ Papa Inocent XII. (Antonio Pignatelli) vodio je Crkvu od 12. srpnja 1691. do 27. rujna 1700. godine.

²⁶ Papa Pio IX. (Giovanni Maria Mastai Feretti) vodio je Crkvu od 16. lipnja 1846. do 7. veljače 1878. godine.

²⁷ U izvorniku se koristi rimska datacija «III. Idus Decembris», što odgovara gore navedenom datumu.

²⁸ Tada je, naime, Zagrebačka biskupija uzvišena na rang nadbiskupije i metropolije.

²⁹ Papa Inocent XI. (Benedetto Odescalchi) vodio je Crkvu od 21. rujna 1676. do 11. kolovoza 1689. godine.

³⁰ Nikola Erdödy hrvatski je ban od 1670. do 1680. godine.

³¹ Radi se međutim o papi Inocentu X. (Niccolò Albergati Ludovisi), koji je Crkvu vodio od 15. rujna 1644. do 1. siječnja 1655. godine.

³² Papa Lav X. (Giovanni de Medici) vodio je Crkvu od 11. ožujka 1513. do 1. prosinca 1521. godine.

/Kukuljević, Krčelić./ Zahvaljujući odvažnosti Hrvata uspješno je zaustavljena turska navala, a zaštićene su vjera i kršćanska kultura Zapada: dok su naši pretci krvarili na bojnome polju, dotle su u mirnoj i sigurnoj Europi cvale književnost i umjetnost. Najveću pak zahvalu junaštvu Hrvata duguje Italija, čije zlatno doba lijepih umjetnosti pada upravo u to isto vrijeme, tj. kada su naši pretci davali imetak i živote za katoličke oltare i slobodu Zapada. S punim pravom zasluge ima i ban Nikola Erdödy, koji, u pismu upućenom papi Inocentu XI. /10. listopada 1683./, moleći da mu se udostoji poslati novčanu pomoć, Hrvatsko kraljevstvo naziva — predzidom Italije jer je hrvatski narod tri stoljeća stražario na vanjskim granicama Italije.

Kako bi se pak bolje razumjela sadašnjost u kojoj se nalazi hrvatski narod, treba ukratko prikazati političke mijene kroz koje je prošao. Otkako su u VII. stoljeću zaposjeli zemlje koje i danas nastavaju, sve do X. stoljeća, kada je sav narod ujedinjen u jedno kraljevstvo, Hrvati su se pokoravali različitim vladarima. Tomislava, prvog kralja Hrvata, svečano su okrunili legati Svete Apostolske Stolice. Hrvatsko kraljevstvo, koje je osim današnje Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Istre, Bosne i Hercegovine, također uključivalo dio Srbije te cijelu Crnu Goru tamo do Skadra, sve do 1102. godine imalo je različitu sudbinu. Nakon smrti kralja Zvonimira³³ unutarnjim se razmiricama počelo cijepati kraljevstvo; od majke [Hrvatske] odvojilo se više pokrajina, a preostali je dio sebi za kralja izabrao Kolomana, kralja Mađara.³⁴ Na poticaj pape Bonifacija VIII.³⁵ Hrvati su za kralja izabrali Karla Roberta Anžuvina,³⁶ što su i Madari učinili. Nakon što je anžuvinski rod izumro, Hrvati su sebi birali različite kraljeve, sve do 1527. godine kada je Ferdinandu I.³⁷ iz Habsburške kuće ponudeno Hrvatsko kraljevstvo. Taj je izbor bio slobodan i dragovoljan, kako stoji u pismu što su ga staleži Hrvatskoga kraljevstva odaslali Ferdinandu I.: Neka Vaše Veličanstvo znade da nema tog vladara koji je silom osvojio Hrvatsku. Nakon smrti našega posljednjeg kralja Zvonimira, pokoj mu duši, slobodnom smo se odlukom povezali sa svetom Krunom Mađarskog kraljevstva,³⁸ a poslije toga, sada i s Vašim Veličanstvom. /I. Kukuljević, *Jura regni Croatiae*, dio II. vol. I. str. 28./

Istu punu slobodu uživalo je Hrvatsko kraljevstvo u XVIII. stoljeću, kada je, naime, u žarište pozornosti došla Pragmatička sankcija. Njome je pravo nasljeđivanja dano ženskoj lozi, ako bi Habsburškoj dinastiji ponestalo nasljednika u muškoj lozi. Staleški uglednici Kraljevstva Hrvatske, Dalmacije i Slavonije na saboru održanom u Zagrebu 9. ožujka 1712., slobodno i neovisno o Mađarima, donijeli su Pragmatičku sankciju po kojoj se habsburškoj ženskoj lozi priznaje pravo nasljeđivanja hrvatskog prijestolja. Tu slobodu i neovisnost uglednici su potvrdili pismom caru

³³ Dmitar Zvonimir hrvatski je kralj od 1075. do 1089. godine.

³⁴ Koloman (1095.—1116.) je hrvatski kralj od 1102. godine.

³⁵ Papa Bonifacije VIII. (Benedetto Caetani) vodio je Crkvu od 23. siječnja 1295. do 11. listopada 1303. godine.

³⁶ Karlo Robert Anžuvina stupio je na hrvatsko prijestolje 1301. i na njemu ostao do 1342. godine. U Mađarskoj je za kralja izabran 1308. godine.

³⁷ Ferdinand I. Habsburški (10. ožujka 1503. — 25. srpnja 1564.); hrvatsko-ugarski i češki kralj je od 1527., a rimsko-njemački car od 1556. godine.

³⁸ Misli se na krunu sv. Stjepana.

Karlu III.³⁹ ovim riječima: Nijedna nas sila, nijedno ropstvo nije podvrglo Mađarima, već se sami po sebi od svoje volje pokorismo ne kraljevstvu, nego Kralju njihovome: izjasnili smo se da će biti kralj svih sve dok bude Austrijanac. Slobodni smo, a ne robovi. /Kukuljević, *ibi.* str. 106./ Mađari su Pragmatičku sankciju prihvatili tek 1723. godine.

I doista, dok su Mađari neprestance ulagali velike napore da hrvatsku kraljevinu podvrgnu svojoj vlasti, i potom ju zajedno s Ugarskom odvoje od habsburškog doma, Hrvati su bez zadržke uvijek ostali vjerni svome kralju. Nakon gušenja mađarske pobune protiv Habsburške dinastije 1848. Car i Kralj Franjo Josip I.⁴⁰ potvrdio je novim ustavom prava Hrvatskog kraljevstva, kojim se priznaje potpuna neovisnost Hrvatske o Ugarskoj. Isto je tako na zasjedanjima hrvatskih sabora 1861. godine proglašen članak 42. koji je Kraljevom potvrdom dobio snagu zakona. A ipak, uvođenjem novoga izbornog reda i posizanjem za svakojakim smicalicama, godine 1867. sklopljena je nova nagodba s Ugarskom,⁴¹ kojom se na brojne načine smanjivalo posebna prava Hrvatskog kraljevstva.

Stoga se tako u današnje vrijeme sve zemlje hrvatskoga kraljevstva pokoravaju zakonitom kralju iz Habsburške kuće; ali one nisu ujedinjene nego se nalaze u različitim dijelovima države. Dalmacija i Istra dodane su bližem dijelu Carstva (Austriji); Hrvatska i Slavonija nagodbom su vezane uz Ugarsku te jedva da imaju i sjenu nekadašnje autonomije. Područje između rijeka Mure i Drave odvojeno je od Hrvatske i pridruženo Ugarskoj. Isto je tako grad Rijeka, kao odvojeno tijelo, oduzet Hrvatskoj. Konačno, Bosna i Hercegovina istodobno je i na isti način pripojena Austriji i Ugarskoj.⁴² Tako se kraljevstvom Hrvatske upravlja zakonima iz četiriju sjedišta vlasti. Beznadne su i očajne, stoga, političke prilike hrvatskoga naroda u ovo naše doba.

Slijediše i druge nedaće. Nagodbom iz 1867. između Austrije i Mađarske, Austrijsko je Carstvo podijeljeno u dva dijela. Pogubnim dualizmom postiglo se to da su vlast nad drugim narodima Nijemci uzurpirali u bližem, a Mađari u preostalom dijelu države.⁴³ Pokrenuti nacionalističkim nagonom, Mađari su svoj jezik i kulturu raznim domišljanjima, pa čak i otvorenom silom, počeli nametati drugima. Nisu im bila sveta niti autonomna prava što su ih Hrvatima obećali nagodbom iz 1867.⁴⁴ godine. S obzirom na to, jasnija su svakodnevna nastojanja Mađara da granice svoga kraljevstva, kojem su pridodali Hrvatsku, prošire sve do mora. Vođeni tom nakanom čak su grad Rijeku zauzeli protivno svakom pravu.

Hrvatima su još pogubnije nevolje vjerskog značaja što su proizašle iz političke zajednice s Mađarima. Pošast liberalizma već je odavno prodrla u Mađarsku, osobi-

³⁹ Karlo III. Habsburg (1. listopada 1685. — 20. listopada 1740.) posljednji je vladar čisto habsburške krvi; rimsko-njemački car i hrvatsko-ugarski kralj postao je 1711. godine.

⁴⁰ Franjo Josip I. (18. kolovoza 1830. — 21. studenog 1916.), austrijski car i ugarski kralj (1848. - 1916.).

⁴¹ Hrvatsko-ugarska nagodba sklopljena je 1868. godine.

⁴² Bosna i Hercegovina imala je status kondominija.

⁴³ Austro-Ugarska Monarhija bila je podijeljena na Cislajtanski (austrijski) i Translajtanski (ugarski) dio države.

⁴⁴ Treba stajati 1868. godine.

to tamo gdje je Židovstvo sklopilo savez sa slobodnozidarskom sektom, ponajviše u političkoj upravi, gdje ima moć. Ta sila međutim ulaže najveće napore za napade na Crkvu i katoličku vjeru, a u obranu Liberalizma. Tako je i Hrvatska ovih posljednjih godina iskusila velike opasnosti za katoličku vjeru: iz Mađarske, nanesene se teške rane neiskvarenosti običaja naših predaka. Nadalje, na Saborima se Kraljevine kradomice i lukavo donose liberalni zakoni i raspravlja o međuvjerskim pitanjima. Za nastavničku se službu na Zagrebačkom Hrvatskom Sveučilištu namještaju pristaše racionalizma i materijalizma. Na svaki se mogući način, kako pisanom riječju tako i na drugim područjima javnog djelovanja, nastoji katolički svjetonazor zamijeniti tuđim. Napokon, biskupima usprkos, na visoke se časti i na kojekakve crkvene i svete dužnosti, uspinju ljudi zaraženi lažnim načelima, sumnjivih navada, pa čak javno osramoćeni. Sve se to događa zalaganjem ljudi nametnutih iz Mađarske, koji su u Hrvatskoj posljednjih godina zauzimali najviše položaje. Ne čudi što je takvo postupanje prisutno ponajviše u javnoj upravi, kako bi se iskvarilo duše obrazovanog sloja, prije svega onih koji već obavljaju javne službe ili njima teže.

Nadalje, ni ovdje ne možemo izbjeći pitanje Srpstva. Mađari nikada nisu osporavali da su pod svojom vlašću umanjili Hrvatsko Kraljevstvo. Blažu sudbinu Hrvati nisu iskusili niti od Austrije. Dapače između Mađarske i Austrije došlo je do sukoba — a svaka je od suprotstavljenih strana sebe držala nadmoćnijom. No, zato su sigurnije postizali ono što su zahtijevali; obje su se strane započele služiti starom provjerenom uzrečicom: Zavadi pa vladaj! A time su austrougarska diplomatska vještina i mudrost stvorile Srpstvo. Hrvate grčkoistočne vjere uvjeravalo se da nisu Hrvati nego Srbi. Što su ih više sebi prisvajali to su im zakonom potvrđivali različita prava, crkvene i političke povlastice te ekonomske pogodnosti. Gdje god je bilo moguće, Hrvate su zapostavljali i zatirali. Tako su novi Srbi, kao prijatelji i saveznici Mađara, utjecajem i vlašću postajali Hrvatima svakodnevno nadređeniji, sve dok nisu osnovali onu novu vjersko-političku stranku u Hrvatskom kraljevstvu. Tako je uz potporu vlasti stvoreno kraljevstvo u kraljevstvu, narod u narodu. Hrvati su sve više uklanjani iz javne uprave i javnih službi, ponajprije onih najvažnijih, a najviše su položaje zauzimali Srbi. Stoga je došlo do toga da su Srbi vladali i u samim Saborima Kraljevstva. Prije devet godina mađarska je vlast na najvišu čast u Hrvatskoj, bansku, postavila čovjeka koji je s katoličke vjere prešao na raskolničku [pravoslavnu]. Premda je povlasticom Kraljevstva predviđeno da bansku čast može obnašati samo katolik, on se rastavio od zakonite žene te je s drugom sklopio brak.⁴⁵

Usto ni Austrija se u hrvatskim zemljama nije bavila svojim podanicima. Sve do otprilike sredine XIX. stoljeća u Dalmaciji je srpsko ime bilo gotovo posve nepoznato. Svi su se Dalmatinci, bili oni svećenici ili svjetovnjaci, katolici ili grčkoistočnjaci, nazivali Hrvatima. Srbi u Dalmaciji duguju svoje podrijetlo diplomatskom umijeću austrijske Vlade, koja ih je, zanemarujući Hrvate, nagrađivala povlasticama i povećavala im crkvenu autonomiju. Tako je naime, tim [srpskim] klinom došlo do razmirice i podjele u hrvatstvu Dalmacije, uz najveću štetu ne samo hrvatskoj nego pače i katoličkoj stvari. I doista, budući da Srpstvo znači isto što i grčko pravoslavlje,

⁴⁵ Misli se na Nikolu pl. Tomašića (Zagreb, 13. siječnja 1864. — Trešćerovec, 29. svibnja 1918.); na banskoj je stolici sjedio od 1910.—1912. godine.

uopće ne čudi što je zajedno sa Srpstvom čak i raskolničko pravoslavlje, uz naklonost Austrije, jednako tako napredovalo. Treba se prisjetiti, na primjer, da je za studente grčkoistočnoga bogoslovnog Učilišta u Zadru austrijska Vlada odredila godišnju potporu od osamsto kruna. Nasuprot tome, studenti katoličkoga bogoslovnog Učilišta za svoj studij ne primaju više od petsto kruna. Dok se katolički studenti primaju samo nakon što su s izvrsnim uspjehom završili školovanje u javnoj gimnaziji, pravoslavcima se dopušta upis na učilište već nakon završenoga šestog razreda gimnazije.

Nimalo ne čudi da su Srbi, koje se svagdje pretpostavljalo Hrvatima, te s kojima su obje Vlade⁴⁶ jednako blagonaklono postupale, počeli jačati svoju samosvijest i netolerantno se ponašati. Dapače naskoro su svoje političke težnje prenijeli s Austrije na kraljevinu Srbiju. Tako je već na jugu Monarhije osnovana iredentistička politička stranka⁴⁷ koja iz dana u dan sve otvorenije i nabusitije traži hrvatske zemlje za stvaranje Velike Srbije pod dinastijom Petra Karadorđevića.⁴⁸ Srbi su se već tom veleizdajničkom namjerom počeli udruživati protiv Monarhije. U glavama najviših dužnosnika kuju se urote. Služeci se nebrojenim sredstvima i smućujući dušu naroda, ponajprije mladeži, oni potiču na neposluh, kako bi im se želje što prije ispunile. Najposlije, dogodio se okrutni sarajevski zločin u kojemu je ubijen nadvojvoda Franjo Ferdinand,⁴⁹ dezinirani Car i Kralj Austrijski, kojeg su Srbi ubrajali među svoje neprijatelje. Hrvati su u Franju Ferdinanda polagali velike nade jer je bio neustrašiv zaštitnik katoličke stvari i povijesnih prava hrvatskog kraljevstva. S druge pak strane, Srbi su nakon njegove smrti bili uvjereni kako je upravo njima među balkanskim zemljama namijenjeno prvenstvo da bi ostvarili svoje političke i vjerske ciljeve, od kojih je najvažniji bio učvrstiti [vjerski] raskol. Treba međutim žaliti što je Srpstvo razrazilo brojne Hrvate, ponajviše iz naobraženog sloja, a ta se pošast pak proširila Hrvatskom. Duhove svakodneвно okužuju potkupljivost, prevrtljivost, vjerski nemar i kvarenje kršćanskih običaja. U političkim se strankama svake godine pojačava razdor, a zamjećuje se nedostatak jedinstva, ljubavi i mara za udruživanje u katoličke redove.

Hrvatski je narod već bio u nepovoljnom položaju, a uz to je buknuo prestrašni rat⁵⁰ koji je uzburkao Europu i svijet. Dijelovi nekoć slavnoga Hrvatskog kraljevstva odsječeni su i razasuti. Moćni su vladari držali narod podjarmljen, pripremajući samo jedno: među sobom podijeliti Zvonimirovo nasljedstvo. Austrija, Mađarska, Srbija, Rusija i Italija vrebaju priliku da ugrabe svaka svoj dio. Najpogubnije je pak to što zaštitnici hrvatske stvari nemaju mogućnost tražiti i štititi svoja prava, jer se svaki i najmanji znak nezadovoljstva ili otpora nasilno potiskuje.

⁴⁶ Misli se na austrijsku i ugarsku vladu.

⁴⁷ U izvornom se tekstu rabi pojam «non redemptorum» što znači neizbavljen, neotkupljen.

⁴⁸ Petar I. Karadorđević (Beograd 11. srpnja 1844. — Beograd 16. kolovoza 1921.), kralj Kraljevine Srbije (1903.—1918.) i Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca (1918.—1921.).

⁴⁹ Franjo Ferdinand (Graz, 18. prosinca 1863. — Sarajevo, 28. lipnja 1914.), austrijski nadvojvoda.

⁵⁰ Prvi svjetski rat (1914.—1918.)

Nebo prekrivaju tmurni oblaci, nemirne duše iščekujemo neizvjesnu blisku budućnost. Jedino znamo da je zajedno s Habsburškom Monarhijom ugrožena i naša sudbina. Čini se da nas nitko ne će uzeti u obranu. Jedino si nam utočište Ti, Sveti Oče. U tako nepovoljnom i nesigurnom položaju, s punim se povjerenjem obraćamo Tebi, osim Tebe doista i Nema nikoga pod kapom nebeskom — tko bi nam pomogao, kao što je spjevao Joannes Pannonius,⁵¹ prijatelj pape Pija II.⁵² Naime s velikim zadovoljstvom primjećujemo da se utjecaj Apostolske Stolice svakodnevno povećava otkako je buknuo rat te da zaraćeni narodi nastoje za sebe osigurati njezinu naklonost. Uz takvo stanje stvari s pravom se može očekivati da će autoritet Svete Apostolske Stolice biti velik, kako u miru koji se priprema tako i u međunarodnim odnosima koji se stvaraju novim ugovorom. Je li moguće da se tada Svetoj Stolici ne će pružiti prigoda da u zboru naroda preuzme zaštitu hrvatske stvari? Uvjereni da ćeš roditeljskom ljubavlju nastaviti štiti naš narod, usudujemo se ovim pismom Tebi, Sveti Oče, iznijeti nevolje koje nas pritišću i zamoliti Tvoju pomoć.

Radi se prije svega o katoličkoj stvari koja je u balkanskim zemljama tako usko povezana s hrvatskim imenom. Njegovim će iskorjenjivanjem, na najveću korist grkoistočnjaka [raskolnika], i ona biti u vrlo nepovoljnu položaju. Kako god, posljednjih je godina katolička stvar, kao što smo već pokazali, od Liberalizma i Srpstva pretrpjela veliku štetu. Ipak ona je sada u Hrvatskoj u boljem položaju nego u Austriji i Mađarskoj. I doista, 1. Konkordat⁵³ potpisan između Svete Stolice i Cara Franje Josipa državnim je zakonom ukinut u Austriji i Mađarskoj; u Hrvatskoj i Slavoniji na snazi je sve do danas. 2. U Mađarskoj Kalvinizam ima slobodu ispovijedanja i izjednačen je s katoličkom vjerom; dok naprotiv, koliko god su ih Mađari poticali, Hrvati nikada unutar svojih granica⁵⁴ nisu dopustili slobodu kalvinističke — pošasti. 3. Rastava braka je u Mađarskoj ozakonjena; Hrvati, kojima su je Mađari nastojali nametnuti, a *limine*⁵⁵ su je odbili.

Hrvatskom narodu treba zahvaliti što Liberalizam u njegovoj zemlji nikad nije pustio duboke korijene. Naime trostoljetna borba Hrvata protiv Turaka i prolijevanje krvi za rimsku katoličku vjeru, promijenili su narav njihove katoličke pobožnosti i odnos prema Svetoj Rimskoj Stolici. I oni sami, iz obrazovanijeg sloja, zaraženi Liberalizmom i Srpstvom, u duši čuvaju zatomljenu vjeru, koja u povoljnim okolnostima oživljava. Rijetki su oni koji se poput bezbožnika oslobađaju svih vjerskih spونا.

U posljednjih se dvanaest godina poduzima važna i vrijedna akcija ponovnog uvođenja katoličke stvari u hrvatski narod. Ona svakodnevno i uvelike napreduje na svim područjima javnog života.⁵⁶ Ustrojava se naša katolička vojska, čiju snagu čine

⁵¹ Joannes (Janus) Pannonius - Ivan Česmički (? 29. kolovoza 1434. — Medvedgrad kraj Zagreba 27. ožujka 1472.).

⁵² Papa Pio II. (Aenea Silvio Piccolomini) vodio je Crkvu od 19. kolovoza 1458. do 14. kolovoza 1464. godine.

⁵³ Konkordat je sklopljen 1855. godine.

⁵⁴ Misli se na područje banske Hrvatske.

⁵⁵ a *limine* (lat.) = od (samog) praga, od početka, potpunoma

⁵⁶ Misli se na Hrvatski katolički pokret.

studentska mladež⁵⁷ i ljudi koji su tijekom posljednjih godina iz akademskih redova⁵⁸ stupili u vježbalište javnog života. S tako uspješnim razvojem stvari imamo izvjesnu nadu da ćemo već u skoroj budućnosti u javnom životu hrvatskog naroda postići ono, što se već danas sa svom poniznošću zahvalni Bogu, Stvoritelju svakog dobra, usudujemo tvrditi: Hrvatska je unutar naših utvrda!

Stoga, ovime što smo iznijeli, Tvojoj Svetosti upućujemo ponizne molitve. Zaci-jelo nitko nije mogao predvidjeti kakve će goleme posljedice imati ovaj sadašnji rat. Pa ipak, u svakom slučaju, što se tiče Austrijske Carevine, ili će iznijeti pobjedu ili pretrpjeti poraz. Koliko god je naš narod nužno vezan uz sudbinu Monarhije i njezinu slavnu dinastiju, on treba štiti svoje interese u bilo kojem od tih dvaju ishoda.

Dogodi li se da Austrija iz rata izađe pobjednicom, Hrvati će bez sumnje, kao i do sada, priznavati svoga zakonitog Kralja, kojeg su sebi slobodno izabrali iz Habsburške kuće. Bude li tome tako, Hrvati će za sebe nakon završetka rata zatražiti ponovni preustroj Monarhije: 1. Ujedinjenje svih zemalja, koje zbog etnografskih ili civilizacijskih razloga pripadaju hrvatskom narodu, u jednu zajednicu ili političko tijelo. 2. Hrvatskim zemljama treba priključiti područja koja nastanjaju Slovenci. Naime Slovenski je narod i jezikom blizak Hrvatima. Nadalje, oba naroda imaju većinom zajedničku povijest i što je najvažnije, Slovenski je narod u cijelosti katolički. U posljednjih trideset godina katolička akcija⁵⁹ u Slovenaca donosi obilne plodove. Slovenski je narod katolički ne samo imenom nego uistinu i svojim ozbiljnim i napor-nim radom. Time ne vrijeđamo nijedan drugi narod podčinjen Austriji, koji se u privatnom i javnom životu pokorava odredbama katoličke vjere. Sada se veze pobratimstva i zajedničke akcije između katolika Hrvatske i Slovenije svakodnevno sve više nastoje učvrstiti. A svima je zajednička želja da se Hrvati i Slovenci što prije ujedine u političku, društvenu i [državnu] zajednicu. Slovenci i Hrvati su 1913. godine u Ljubljani održali katolički sastanak,⁶⁰ sjajniji u Monarhiji do tada nije viđen. Već su na tom hrvatsko-slovenskom sastanku svečano proglašeni narodno i vjersko jedinstvo te političko ujedinjenje obaju naroda u jednom kraljevstvu pod Habsburškom dinastijom. Predloženo je da se ostvarenje tih želja zatraži svim časnim sredstvima. Treba se nadati da iz ovog zajedništva sa Slovencima veliku korist u Hrvatskoj ne će imati samo katolička stvar, nego dapače, da će Hrvati, kojima je pridružen slovenski narod, brojem i sposobnošću ojačani nadići Srbe i lakše zadobiti premoć na Balkanu, koji je većim dijelom šizmatički.

3. Tako treba prihvatiti ujedinjenje Hrvata i Slovenaca u jedno političko tijelo, u kojem ne bi imali zajednički oblik države ni s Austrijom niti s Mađarskom, nego bi utemeljili kraljevstvo s vlastitim zakonima i ustanovama pod vlašću Austrijskog Cara, s čašću, titulom i krunom Hrvatskog Kralja. Time ionako ništa drugo ne tražimo nego povijesna prava Hrvatskog kraljevstva, što nam je prisegom i svečanom Na-

⁵⁷ Misli se na članove hrvatskih katoličkih akademskih društava i bogoslovnih zborova.

⁵⁸ Misli se na članove Hrvatskoga katoličkog seniorata.

⁵⁹ Misli se na Slovenski katolički pokret.

⁶⁰ Riječ je o IV. slovenskom katoličkom sastanku i II. hrvatskom katoličkom sastanku.

Mahničevo
popratno pismo
uz Riječku
spomenicu

godbom⁶¹ ponovno potvrđeno. O takvom rješenju hrvatskog pitanja, kao što pouzdano znamo, već je razmišljao blagopokojni Franjo Ferdinand.

Ovo su naše molbe, a Tvoja Svetost usrdno molimo da nas uzme u zaštitu.

Ali ako bi se dogodilo — sačuvao nas od toga Bog — da Austrija iz rata izađe poražena i ispune se želje njezinih neprijatelja, molimo Tvoju Svetost da se zauzme kako bi se hrvatski narod ujedinio sa Slovencima u hrvatsko⁶² kraljevstvo s punom političkom, nacionalnom i vjerskom slobodom te neovisnošću o bilo kojoj drugoj državi.

Ako se pak ne bi moglo postići da se Hrvati i Slovenci ujedine u jedno kraljevstvo s punom slobodom i s vlastitim kraljem, neka Tvoja Svetost uznastoji da se postigne barem to da dođe do bilo kakve promjene, pa makar i takve da se Hrvati i Slovenci ujedine u jednom cjelovitom tijelu [području] u kojem bi svi bili okupljeni. Najpotrebnije je sačuvati katoličku vjeru, i to je razlog zbog kojeg Ti se obraćamo. Isti razlozi vode i prema ujedinjenju grkoistočne Crkve s Rimskom. Posljednjih se godina među Hrvatima počelo jače raditi na uniji. Grkokatolici-unijati Hrvatske pobjeđuju među svim unijatima. U posljednje su vrijeme Hrvati i Slovenci poduzeli svaki napor za ujedinjenje. Da bi se to postiglo dovoljno je jedno: prije nekoliko godina osnovano je društvo pod imenom »Apostolat sv. Ćirila i Metoda« za promicanje rada na jedinstvu. Njemu se već pridružilo 40.000 ljudi, koji su skupili velike svote novca za pomoć katoličkim misijama među raskolnicima [pravoslavnima] na Balkanu. Tako udruženim snagama rad na ujedinjenju iz dana u dan sve više napreduje. Ako bi se,

⁶¹ Misli se na Hrvatsko-ugarsku nagodbu.

⁶² U izvorniku su prekrížene riječi »meridionale sclavicum« (= »južnoslavensko«).

dakle, postiglo da sve pojedine zemlje Hrvata i Slovenaca budu ujedinjene u jedno autonomno i upravno tijelo, to bi bez sumnje bilo na korist i dobrobit cijeloj Crkvi. S pravom se treba nadati da će se zahvaljujući pojačanom radu na ujedinjenju onih milijun raskolnika, koji žive unutar granica Hrvatske, vratiti u jedinstvo s Rimskom Crkvom. Zbog toga će katoličanstvo na cijelom šizmatičkom Istoku ubirati mnoge plodove.

Prema tome, Tvojim Svetosti upućujemo molbe, da budnim okom i pozornošću motriš te po potrebi na skupovima moćnika ovoga svijeta moliš za našu stvar. Naime ban Nikola Erdödy je u pismu papi Inocentu XI., 10. listopada 1683. godine, nazvavši kraljevstvo Hrvatske — najkatoličkim, ustvrdio da ga treba teritorijalno ponovno uspostaviti [reintegrirati] i sačuvati. Katolici i Hrvati! ovo je sukus naših molbi. Tebi, pak, Sveti Oče, svečanom gorljivošću prisežemo da ćemo zauvijek odlučno ustrajati u vjernosti prema Svetoj Apostolskoj Stolici i prebroditi svaki napor kako bismo i narod, kojemu nas je božanska Providnost postavila za učitelje i vođe, zadržali u istoj pokornosti i pobožnosti prema Svetoj Majci Crkvi i Papi. Svjesni plemenite službe koju je Bog dodijelio hrvatskom narodu: da Istok — koji je već više od tisuću godina odcijepljen od Majke Crkve, vrati zajedništvu i pokornosti Svetom Petru.

U nadi da će se sve ovo povoljno i sretno zbiti, od Tvoje Svetosti ponizno molimo apostolski blagoslov, čvrsti zalag božanskih milosti i najboljih uspjeha.

Klub hrvatsko-slovenskih zastupnika u Carevinskom vijeću⁶³

Hrvatski katolički narodni savez

Seniorat [Starješinstvo] hrvatskih akademskih katoličkih društava
/t.j. Hrvatska, Domagoj, Preporod, Kačić, Antunović, Pavlinović, Dobrila,
Strossmayer i Martić te ostalih devet bogoslovskih zborova/

Leonovo društvo za Hrvatsku

Pijevo društvo za Hrvatsku

Savez slovenskih kršćanskih socijala

Sveslovenska pučka [ljudska] stranka

Seniorat slovenskih katoličkih akademskih društava /t.j. Danica, Zarja,
Dan i ostala četiri bogoslovska zbora/

Apostolat sv. Ćirila i Metoda za ljubljansku biskupiju

Voditeljima gore spomenutih udruga, koji su suglasni
te svojim potpisom ovjerali.

Rijeka, dan uoči travanjskih Nona godine 1915.⁶⁴

S latinskoga prevela i bilješkama opremila J. Neralić.

⁶³ Carevinsko vijeće = parlament za cislajtanski dio Monarhije

⁶⁴ Dana 4. travnja 1915. godine.